

דף קמ

לא אמרה תורה שלח לתקלה' – ע' לעיל קטו.

ר'בא אמר: למעוטי שלא לזווג לה אחרת קודם שלוחיה' – ומשמע כן מטהרות – שכשרות לשחיטה ולאכילה, יצאה זו שכבר טעונה שילוח ואי אפשר לשחטה כעת. (עפ"י שער המלך – סוף הל' טומאת צרעת)

(ע"ב) 'ביצים מזורות מהו, שני סדרי ביצים זו על גב זו מהו' – אעפ"י שמין במינו אינו חוצץ, נראה שכאן שונה לפי שנאמר 'ע' ל' ולא 'על' דמעל'. וכיוצא בזה מצינו ביבמות (קב-קג) לענין חליצה, ובעוד מקומות – ע' במובא במנחות צח. וזה ששם פסול בודאי וכאן הסתפקו, יתכן כיון שיארע כן לעתים, שיש שם דבר החוצץ. ולכן הסתפקו אפילו במטלית שאינו מינו, ומדוע לא תהוץ? – אלא שמא משום שאולי נחשב דרך דגירה. והסתפקו ערוכים ב'אם תמצוי לומר', (כן פרש בתורא"ש), שהמטלית היא אינה מינה והכנפים – מינה, וכנפים פחות מצויות מביצים זו ע"ג זו.

'שני סדרי ביצים זו על גב זו מהו' – רש"י ותוס' פרשו שהשאלה היא אם מותר ליטול את הביצים התחתונות, כיון שהאם אינה רובצת עליהן, שהעליונות מהוות חציצה, אם לאו. אבל הביצים העליונות – ודאי אסור ליטלן, שהרי האם עליהן.
[וזה מוסכם על הכל, שאסור ליטול הבנים כל עוד האם רובצת עליהם – ומקור הדבר להלן (קמא): 'אמר רב יהודה אמר רב: אסור לזכות בביצים שהאם רובצת עליהן, שנאמר שלח תשלח את האם והדר הבנים תקח לך].

וכתבו אחרונים (הות יאיר סז; דבר אברהם ח"ב ח ענף ט אות כ, ועוד), שמדבריהם יש לשמוע שאם לא רצה ליטול הבנים, אינו מצווה לשלח האם, כי אם ננקוט שמחוייב לשלח האם בכל אופן, מה מקום יש לספק זה, הלא בכל מקרה מחוייב בשילוח האם, שהרי היא רובצת על הביצים העליונות. (ובערוה"ש (רצב) כתב שאין ראייה מדבריהם. וסתם ולא פרש).

אכן, הרמב"ן והרשב"א נטו מפרוש רש"י ותוס', ופרשו שמדובר שהביצים העליונות הן של עוף טמא או של מין אחר, שהוא פטור עליהן, ואינו חייב אלא בשביל התחתונות. ומפירוש זה הוכיח החות-יאיר שנקטו שמצות שילוח קיימת בכל אופן, גם אם אינו רוצה בבנים, ולכן מאנו לפרש כרש"י ותוס' והוצרכו לפרש שהביצים העליונות אינן מחייבות שילוח. וכן נקט החו"י להלכה. (כמובא לעיל קלט, ע"ש. וע"ש בחדושי הנצי"ב שגם הוא תלה שאלה זו במחלוקת הראשונים, אולם בדרך שונה מהחו"י).

ואולם החזון-איש (קעה, ב) חולק, וכתב שזה שמאנו הראשונים בפרש"י, כי היה משמע להם שהשאלה היא כלפי האם, אם מותר ליטלה אם לאו. ועל כן הוצרכו לפרש שהעליונות הן ביצי פטור.

(א). יש לסייע פירוש החו"א, שהרי הר"ן עצמו בחידושו לעיל (קלט). כתב כדבר פשוט שאין מצות שילוח אלא אם רוצה בבנים. ואילו כאן הביא דברי הרמב"ן והרשב"א ולא העיר כלום. וע"ע כמובא ביוסף דעת קדושין לד.

ב. אם נטל את האם, גם אם אינו חפץ לקחתה לעצמו, וגם אינו רוצה בבנים – חייב לשלחה. כן משמע בגמרא לעיל קלט. 'אלא דאגבהא לאם ואקדשה והדרה, מעיקרא איחייב ליה בשילוח מקמי דאקדשה', ופרש הרמב"ן שמדובר שאינו רוצה ליטלה ולא את הבנים. ואף בלא דברי הרמב"ן יש להוכיח מיניה וביה, כי אם נאמר שכאשר אינו חפץ בבנים ואינו רוצה ליטול את האם לעצמו, אינו מחוייב בשילוח, מה מקשה, הלא יכול להעמיד באופן זה שהגביהה והקדישה ולא נתחייב בשילוח מעיקרא – אלא משמע שבכל אופן כשנטל האם מתחייב לשלחה).

'היתה יושבת בין שני רובדי אילן, רואים כל שאם תשמט נופלת עליהם – חייב לשלח' – ופשוט שאינו דומה למטלית או כנפים המפסיקים בין האם לבנים – משום שאויר אינו חוצץ. (עפ"י שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ע).

ואף למש"כ לעיל שהחסרון בביצים הסדורות זו ע"ג זו משום שאינו 'על', ולא דוקא מדין חציצה, מ"מ גרע מאויר, שאויר הדבר נחשב כדבר עצמו, כמו שמצאנו לענין אויר כלי שסופו לנוח (בזבחים כה), ואף כאן כאויר קן שסופו לנוח הוא. וכן אויר מזבח כמזבח (ע"ש פז, וע"ש בתוס' שיש חילוק אם הדבר באויר-מזבח החשוף או נתון בכלי ממעל למזבח). וצריך עיון ממה שנסתפקו (בזבחים יט) בנכנסה רוח בבגדו של הכהן, שאין הבגד 'על בשרו'. וע' במצוין (ס).

דף קמא

'אמר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים – חייב, שנאמר שלח תשלח את האם' – החכם-צבי (פג) כתב שהנוטל את האם לא עבר על 'לאו', כי האזהרה נאמרה רק על לקיחת האם על הבנים, כלומר עם הבנים. וכן מדויק לכאורה מלשון משנתנו, שהנוטל את האם בלבד עובר ב'שלח תשלח', ולא אמרו ב'לא תקח'.

ואולם כבר הביאו האחרונים שממשמעות דברי הראשונים (לעיל קלט, וכן מרש"י בפירוש התורה שפרש 'על הבנים' – בעודה על בניה. וכן מלשון החינוך) משמע, שהלאו קיים הן אם נוטל האם עם הבנים הן אם נוטל האם בלבד. וכן כתבו להוכיח מהמשך הסוגיא. ע' בכל זה: יראים שפז, ובתועפות ראם שם; מנחת חינוך תקמה; דבר אברהם ח"ב סי' ח ענף ט; עלה יונה, עמ' רט ואילך).

'אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: ואימא שלח חדא זימנא, תשלח תרי זימנין? אמר ליה: שלח – אפילו מאה פעמים' – נראה שהמקשה והמתרץ נחלקו בהבנת מהות מצות שילוח; המקשה הבין שמצות שילוח כמצות נטילת לולב, שהאדם מצווה לעשות מעשה שילוח חד פעמי ותו לא. ואם האם חוזרת, הוא מצווה לעשות המעשה פעם שנית, כיון שאמרה תורה 'שלח תשלח'. (וצריך גילוי ולימוד לחייבו שוב בכל פעם ופעם).

ותירץ רבא: לא כי, מצות שילוח הריהי כדוגמת מצות ציצית, וכל זמן שאינה משולחת הרי זה עובר ב'עשה' גם אם עשה כבר מעשה שילוח, ולכן ב'שלח' לבד משמע אפילו מאה פעמים, עד שתהא הצפור משולחת. (עפ"י עלה יונה עמ' ריא. וע"ש בכללות הענין).

'לא צריכא דעבר ושקלה לאם, דלאו עבריה, עשה הוא דאיכא, ליתי עשה ולידחי עשה, קמ"ל. הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו, אלא למאן דתני בטלו ולא בטלו כמה דלא שחטה לא עבריה ללאו?' – רש"י (כאן, ודלא כמש"כ במכות טו וע"ש בתוס') מפרש למאן דתני 'קיימו ולא קיימו', כל שלא קיים העשה תוך כדי דיבור להתראת הלאו – לוקה, והרי כבר עבר על הלאו אם לא קיים העשה לאלתר. ואולם שיטת הרמב"ם שאפילו אם יקיים העשה לאחר זמן – אינו לוקה. ולפי זה קשה מדוע נוח למאן דאמר 'קיימו ולא קיימו', הרי לא עבר עדיין על הלאו בהחלט, שהרי יכול עוד לקיים העשה ולהפטר? וצריך לומר, כיון שאם לא יקיים העשה נמצא עובר על הלאו למפרע (למאן דתני קיימו ולא קיימו), הרי שכבר עבר על הלאו, ומה שיש בידו לתקנו עדיין ואינו מתקן, אינו נחשב 'איסור לאו'. (עפ"י להם משנה – שחיטה יג, יט; קובץ ענינים.

וע"ע: שו"ת משיב דבר ח"ד סח).

דף קלט

ר"ז. א. המקדיש דבר לבדק הבית ונגנב או שאבד קודם שבא ליד גזבר, או שכלה מן העולם – האם חייב באחריותו?

ב. כנ"ל, בקדשי מזבח.

ג. כנ"ל, בערכין.

א. המקדיש דבר לבדק הבית, ונגנב או אבד – אם אמר 'מנה / בית זה' – פטור מאחריות. אמר 'עלי' (בית זה עלי קרבן) – חייב באחריותו עד שיבוא ליד גזבר. כן אמר ר' יוחנן. וריש לקיש סובר שאפילו ב'עלי' אם נגנב או אבד ועדיין הוא ישנו בעולם – פטור, שבכל מקום שהוא שם, הוא ברשות הקדש. אבל כלה מן העולם – חייב.

(ואף לריש לקיש שאינו חייב באחריות, כל שהדבר אצלו מחויב הוא להביאו ליד גזבר, ואם אינו עושה כן קאי ב'בל תאחר'. עפ"י אבי עזרי מעה"ק (חמישאה) יד, יג, ודלא כהטור"א ר"ה ו. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א מב, ב).

ב. בקדשי מזבח – הכל מודים שאם אמר 'זו' – פטור מאחריות, ואם אמר 'עלי' – חייב. (לפי שטעון הקרבה, והרי נתחייב והטיל על עצמו להקריבו).

ג. בערכין – חייב באחריות עד שיבוא ליד גזבר, שלא חל כלום בהפרשה ועדיין הם חולין. (ונתן את הערכך – חולין הן עד שיבוא ליד גזבר).

(ואפילו אמר 'הריני בערכי; הריני בערך פלוני' – ולא אמר 'הרי עלי' – חייב באחריות. כן משמע בגמרא, וכן פסק הרמב"ם – ערכין ג, יג. וערש"י ורמב"ן לעיל ב: ובשטמ"ק שם כתב, שאם אמר 'ע"מ שלא אתחייב באחריות' פטור. ובשבט הלוי (ח"ה, קונטרס המצוות, ס) העיר על כך מסוגיתנו, שמשמע שגוה"כ היא בכל אופן שחייב באחריות עד שיבוא ליד גזבר.

ונראה שאם אומר 'זו לדמי ערכי' – הוקדש, וכמו שאמרו בסנהדרין (טו) שהמתפיס מטלטלין לערכין – הוקדשו. עפ"י קהלות יעקב).

דף קמ

ר"ח. א. אלו צפורים אינן כשרות לטהרת המצורע?

ב. צפורי מצורע – האם הן מותרות באכילה?

ג. צפורי מצורע – האם אפשר להשתמש בהן בשנית לטהרת מצורע אחר?

א. (אין כשרות לצפורי מצורע אלא 'צפור דרור' בלבד. רמב"ם – טומאת צרעת יא).

צפור טמאה – אינה כשרה. (שסתם צפור שבכל מקום – טהורה היא. ועוד, צפורי מצורע הושוו לשעיר המשתלח – 'מכשיר כמתכפר' – שצריך להיות ראוי לקרבן). וכן צפור מחוסרת אבר, (שתי צפורים חיות – שחיים ראשי אברים שלהן), וכן טרפה (מכשיר כמתכפר, כאמור), וכן צפורי עיר הנדחת או צפורים שהחליפן בעבודה-זרה או צפורים שהרגו את הנפש. (המשולחת – מסברה, שהרי אסורה באכילה ולא אמרה תורה שלח לתקלה. והשחוטה – מטהרות נפקא, למעט).

ב. הצפור המשולחת – מותרת באכילה, שלא אמרה תורה לשלחה כדי שייתקלו בה בני אדם. ואילו השחטה אסורה ב'לא תעשה' ו'עשה'. (וזה אשר לא תאכלו מהם – מן הטהורים, לרבות שחוטת מצורע; כל צפור טהרה תאכלו – מכלל שיש אחרת שאסורה, דבר הלמד מענינו, דהיינו בשחטה).

ג. רבא אמר שאין לזווג לצפור המשולחת צפור אחרת לטהרת מצורע אחר, ולא רק אם ישחטנה, שודאי א"א, שהרי טעונה שילוח, אלא גם אם ישחט את האחרת וישלח את זו אסור, (שנאמר טהרות – מכלל שיש אסורות, וזו היא הנשאת מטהרת המצורע).
(אבל לאחר שנשתלחה, מותר לטהר בה מצורע בשנית. רמב"ם – טומאת צרעת יא, ז. ויש להסתפק אם גם יכול לשחטה, או אינה כשרה אלא לשילוח. משל"מ שם ה"א).

ר"ט. האם קיימת מצות שילוח הקן באופנים דלהלן?

א. ציפור הרובצת על אפרוחים או ביצים של צפור אחרת.

ב. צפור טרפה או אפרוחים טרפות.

ג. עוף זכר.

ד. אפרוחים מפריחים, שאינם צריכים לאמם; ביצים המוזרות.

ה. כשיש דבר המפסיק בין האם לבניה.

ו. היתה יושבת ביניהם; מעופפת עליהם ואינה רובצת; יושבת בין שני רובדי אילן, והם מתחתיה.

א. ר' זירא הסתפק בצפור הרובצת על ביצי צפור של מין אחר, כששתייהן טהורות, אבל אם אחד מהם טמא – האם או הביצים – ודאי אין מצות שילוח. (צפור – טהורה במשמע. לך – ולא לכלביך).

אביי רצה לפשוט ספקו של ר' זירא, שחייב לשלח, ודחו הוכחתו.

במה דברים אמורים, בשאר צפורים שאין דרכן בכך, אבל קורא (נקבה) שדרכו לדגור על ביצים אחרות – חייב. (הרי"ף השמיט זאת, ומשמע שפסק שאף קורא נקבה פטור. וע' רא"ש. וכן משמע ברמב"ם. וע' שו"ע וש"ך רצב, ח).

(משמע שאם רבצה על ביצים של צפור אחרת שהיא מינה – ודאי חייב. מנ"ח תקמה, ו).

ב. אם טרפה – חייב בשילוח. אפרוחים טרפות – פטור. (תקח לך – ולא לכלביך).

נסתפק רב הושעיא כששחט מיעוט סימנים באפרוחים, בעודם בקן, האם נידון כטרפה, אם לאו. (ואם שחט לגמרי ועדיין הם מפרכסים, המנ"ח (תקמה, ד) צדד שודאי חייב בשילוח).

ג. עוף זכר פטור משילוח. (אם ולא אב. רש"י). מלבד קורא זכר שר' אליעזר מחייב, לפי שנאמר בו 'דגירה'. וחכמים פוטרים.

ד. אפרוחים מפריחים שאינם צריכים לאמם, וכן ביצים מוזרות – פטור מלשלח (שהוקשו אפרוחים וביצים להדדי, שיהיו הביצים בני קיימא כאפרוחים, ושהיו האפרוחים צריכים לאמן, כביצים).

ה. נסתפק ר' ירמיה במטלית הפרוסה בין האם לבנים, האם היא מהוה חציצה ואין כאן רביצה על הבנים. וכן כנפים (= נוצה תלושה. רש"י), או ביצים מוזרות הנתונות ביניהם, או אף שני סדרי ביצים הראויות, (ונפ"מ – ליקח התחתונים קודם שילוח. תוס'), וכן זכר ע"ג ביצים ונקבה ע"ג זכר. ועלה הכל ב'תיקו'. (וחייב לשלח מפני הספק. רמב"ם. וע' שעה"מ אישות ב, י).

ו. היתה יושבת ביניהם, אפילו נוגעת בהם – פטור מלשלה, (על כתיב, וזו אינה עליהם). מעופפת עליהם ואינה רובצת, אם אינה נוגעת בכנפיה – פטור, ואם נוגעת בקן בכנפיה – חייב. (רובצת ולא דוקא יושבת). ודוקא כשנוגעת מלמעלה אבל נוגעת מן הצד – פטור. יושבת בין שני רובדי אילן – רואים, כל שאם תשמט נופלת עליהם – חייב, ואם לאו (שנופלת לצדדים) – פטור. (בתוס' משמע שנסתפקו לומר שאעפ"י שאם תשמט נופלת עליהם, אינו חייב אלא אם היא נוגעת בהם מן הצד).

דף קמא

כ. א. שלחה וחזרה – האם חייב לשלחה שוב? האם מותר לתפוש את האם מיד אחר שילוחיה?
 ב. כאשר האם על הבנים – האם מותר ליטול את האם ולשלח הבנים?
 ג. נטל את הבנים והחזירם לקן ואחר כך חזרה האם – האם יש עדיין מצות שילוח? והאם מותר לכתחילה ליטול את הבנים בעוד האם רובצת עליהם?
 ד. עבר ונטל את האם על הבנים – מה דינו? ומה הדין כשנטלה ע"מ לשלחה?
 ה. מה הדין בשני המקרים הללו – כשנצרך לצפורים לדבר מצוה, כגון לטהרת מצורע?
 ו. האם לוקין על לאו הניתק לעשה? האם לוקין על השב לקחת עומר השכחה והמכלה פאת שדה?
 ז. כמה הוא שיעור שילוח? במה משלחה?
 ח. יוני שובך ועליה – האם יש בהם מצות שילוח? והאם קנאן אדם על ידי חצרו ואת ביציהם?
 א. שלחה והחזירה, אפילו מאה פעמים – חייב לשלחה. (שלח – לעולם משמע).
 שלחה ולא חזרה – מותר ללכדה וליטלה.

ב. אסור ליטול האם ולשלח הבנים, (והעושה כן עבר על 'לאו' ו'עשה' לא תקח האם... שלח תשלח... וי"א שנטילת האם ללא הבנים אינו 'לאו' אלא 'עשה').

ג. נטל את הבנים – זכה בהם, ושוב פקעה ממנו מצות שילוח, גם אם החזירן וחזרה האם, שהרי זה 'מזומן'. ואולם אסור לזכות בבנים כל עוד האם עליהן. (רב). שלח תשלח את האם והדר ואת הבנים תקח לך. וכתב החזו"א (קעה, א) שאין הזכיה פוטרנו מן השילוח, כיון שזכה בעת שהיא רובצת ונתחייב בשילוח. ואיסור זה – י"א שהוא לאו הבא מכלל עשה, וי"א שאיסורו משום שביטל מצות השילוח. ודנו האחרונים אם מותר ליטול הבנים כשנצרך לדבר מצוה. ע' מנ"ח תקמה, יג; חות יאיר – סז; חסדי דוד על התוספתא. ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שאין איסור בדבר אלא מדרבנן. ע' כס"מ – מכירה כג).

ד. הנוטל את האם על הבנים – לר' יהודה, לוקה ואינו משלח (דשלח – מעיקרא משמע). לחכמים, משלח ואינו לוקה. (ואם לא שילחה תוך כדי-דיבור ללקיחתו, שעה שהתרו בו – למאן דתני קיימו ולא קיימו, לוקה. כן דעת רש"י כאן ודלא כמש"כ במכות טו. ומדברי הרמב"ם מבוואר שאם ישלח אפילו אחר כדי-דיבור, ייפטר מן המלקות לכו"ע. ועתוס' מכות טו). ואולם אם שיבר כנפיה או הרגה וכדו', שבטלה אפשרות השילוח – לוקה לכל הדעות.
 נטל על מנת לשלחה – לא עבר ב'לאו', אבל מצווה ב'עשה' לשלחה.